

GÜNCELLİĞİNİ KORUYAN BİR ROMAN: *YAPRAK DÖKÜMÜ*

Nurullah ÇETİN

Reşat Nuri Güntekin'in 1930 yılında yayınlanan *Yaprak Dökümü* adlı romanı, ele aldığı sorunlar ve konu itibarıyla bugünkü Türkiye şartlarında da güncelliğini korumaktadır. Bu romanın içeriğinin iyi irdelenerek günümüz Türk toplumunun da yüz yüze kaldığı temel bir soruna çözüm üretmede zemin oluşturacağı düşüncesindeyim.

Roman, Osmanlı Devleti'nin son yılları, Birinci Dünya Savaşı sonrası, 1919 yılı ve Cumhuriyet'in ilk yılları Türkiye'sinin Batılılaşmayı yanlış ve çarpık algılayan özellikle İstanbul'da bir kesimin hayat anlayışını, dünya görüşünü ve hayatlarına yön veren değerler sistemini sorgulamaktadır. Yazar, o yılların alafranga yani Batıcı yaşama biçiminin çarpık yönlerini bir aile üzerinden temsili olarak sergilemektedir. Roman, esas itibarıyla bir aile romanıdır ama ele aldığı konu itibarıyla toplumsal bir soruna değinmektedir.

Roman, bir aile bireyleri üzerinden geleneksel değer yargılarına bağlı yaşlı kuşak ile Batıcı anlamda modern değerlere bağlı genç kuşak arasında bir çatışma üzerine kurgulanmış. Çatışma, değerler üzerinden ahlak ve namus ile para ve eğlence arasındaki karşıtlığa dayalıdır. Bir tarafta ahlak ve namusu öne alan baba Ali Rıza Bey ve büyük kızı Fikret, öbür tarafta ise para ve eğlenceyi önceleyen ortanca kızlar Leyla, Necla ve gelin Ferhunde ile bunlara edilgen anlamda destek veren, en azından karşı koyamayan anne Hayriye, oğul Şevket vardır. Kişiler, değerler ve nesil çatışması üzerine kurgulanan romanı bu unsurları temel alarak inceleyelim.

Aile reisi Ali Rıza Bey iyi eğitilmiş; Arapça, Farsça, İngilizce ve Fransızca bilen; Babıali'de yetişmiş bir mülkiye memurudur. 30 yaşına kadar Dahiliye kalemlerinden birinde çalışmış. Annesi ve kız kardeşi ölünce Suriye'ye bir kaza kaymakamı olarak gider. 25 yıl boyunca Anadolu'nun değişik yerlerin-

de mutasarrıf (ilden küçük, ilçeden büyük ve sancak adı verilen bir birimin mülki amiri) olarak çalışır.

Vicdan sahibi, hak hukuk gözeten, ahlaki ilke ve değerlere bağlı, çalışkan, bilgili, edebiyatla da uğraşan, şiirler yazmış, felsefe ve tarih okumuş, temiz, nazik, mahçup, kalp kırmayan, işinde titiz, kendi hâlinde dürüst ve namuslu bir adamdır. Ondan bahsedenler: ‘İyi adam, peygamber gibi adam, elini öp, dua ettir, ilimden bahsettir, şiir okut, ne yaparsan yap fakat iş isteme’ derlerdi. 40 yaşında iken 25 yaşındaki ağırbaşlı ve temiz bir kadın olan Hayriye ile evlenen Ali Rıza Beyin 47 yaşında iken Fikret, Şevket, Leyla, Necla adında 4 ve 50 yaşında iken de Ayşe adında 1 çocuğu olur.

55 yaşında Trabzon sancaklarından birinde mutasarrıf iken bir kadın kaçırılması olayında yanlışlık ve haksızlığa ortak olmamak için haklının tarafını tutar ama güçlü olanlar baskın gelir ve işinden çıkarılır.

O da İstanbul’a gelir ve Bağlarbaşı’nda babadan kalma eve yerleşir. Bir süre işsiz dolaşır. 60 yaşlarında iken eski bir öğrencisi olan Muzaffer’in genel müdür olarak çalıştığı Altın Yaprak Anonim Şirketinde bir iş bulur ve maaşlı çalışmaya başlar. 5 yıl bu şirkette çalışır. Ancak bir süre sonra aynı şirkete daktilo olarak yerleştiği bir arkadaşının kızı olan Leman’la şirket genel müdürü olan Muzaffer’in gizli aşk ilişkileri ortaya çıkar. Muzaffer onu baştan çıkarır, Leman çocuk düşürür. Ali Rıza Bey bu olayda âdeta kendisini suçlu hisseder. Şirket müdürüne kız bulmuş adam durumuna düştüğünü hisseder ve suçluluk duyar. Dedikodular da çıkar.

Ali Rıza, Muzaffer’e namusunu kirlettiği Leman’la evlenmesini teklif eder. Muzaffer bunu kabul etmez çünkü Leman daha önce başkalarıyla da gizli aşk ilişkisi yaşamış, başkalarıyla da gayrimeşru cinsel ilişkiye girmiştir. Önüne gelenle düşüp kalkan bu kızla evlenemeyeceğini söyler. Muzaffer, Leman’a sadece para yardımıyla bulunabileceğini, bu zamanda bir insana para yardımından daha ciddi bir yardım olmayacağını söyler. Ali Rıza bu durumu kabullenemez ve oradan ayrılır.

Ali Rıza’nın 21 yaşındaki oğlu Şevket, sınavı kazanıp 100 lira aylıkla bir bankaya memur olarak girer. Kendisini iyi yetiştirmiş olan Şevket’i babası kendisinden sonra ailenin reisi olarak görür ve onun ahlakına güvenir.

Leyla ve Necla; aşırı eğlence, israf ve hoppalık yüzünden ailenin bütçesini sarsarlar. Onların hevesleri, lüks yaşama ve eğlence masraflarına para yetmez.

Şevket aynı bankada çalışan daktilo memuru, evli bir kadın olan Ferhunde ile gizli bir aşk ilişkisine girer. Durum anlaşıncı kocası karısını boşar. Şevket'le evlenmezse intihar edeceğini söyler. Hayriye, oğlunun o kadınla evlenmek istediğini söyleyince baba Ali Rıza Bey şiddetle karşı çıkar. Bu evliliğe Fikret de karşı çıkar ama Leyla ile Necla bu evliliği delice isterler çünkü Ferhunde, gelin olarak gelirse eve biraz yenilik ve eğlence geleceğini düşünürler. Bir süre sonra baba Ali Rıza Bey evliliğe razı olur ve Şevket, Ferhunde ile evlenir. Düğünde büyük bir masraf yapılır, tabii Ali Rıza Beyin maddi anlamda beli biraz daha bükülür.

Ferhunde de şımarık, küstah, hoppa, hafifmeşrep, açık fikirli, cesur, hilekâr bir kadındır. Gelin geldiği ev için: *“Bu evde bir türbe kokusu var”* der. Leyla, Necla ve Ferhunde bir olup evde sürekli dans partileri, balolar verirler. Eğlence harcamaları sürekli artar.

Fikret annesine yardım eden, kardeşleri için ikinci bir anne gibidir. Güzel değildir fakat ahlakı güzeldir. Evde ağırbaşlı olduğundan Leyla ve Necla'nın eğlence hayatına karışmaz. Ailede fakirlik, borç iyice artar. Babasının çocukları arasında adalet gözetmemesine kızar. Bir kenarda ihmal edilmiş olması onu mutsuz eder. Şevket'in yularını karısı Ferhunde'nin eline vermiş olmasına, Leyla ve Necla'nın çılğınca eğlence hayatına, annesinin koyun gibi nereye çekersen oraya giden zavallı hâline çok kızar.

Fikret, ailenin doludizgin bir uçuruma doğru gittiğini görür. Kendisini kurtarmak için karşısına kim çıkarsa çıksın onunla evlenmeye karar verir. Babasına haber vermeden, komşuları Neyyir Hanım'ın akrabası olan karısı ölmüş, 3 çocuk sahibi, 50 yaşında Tahsin adında bir adamla evlenerek Adapazarı'na gider. Evden çıkarken veda etmez. Boynuna sarılmak isteyen annesini sinirli bir hareketle iter. Sade babasına: *“Üzülme baba, pek darda kalırsan bana gelirsin, sana kendi evladım gibi bakarım”* (s. 75) der. Ali Rıza ailesi ağacının yapraklarından biri böylece kopar.

Leyla 18 yaşında, güzel bir kızdır. Necla 16 yaşındadır ve o da Leyla gibi güzeldir. Ali Rıza Bey bu kızlarını da evlendirmek ister. *“Eskiden kızlarının yabancı erkeklerin kucacağında dans ettiğini, onlarla ağız ağza konuşup güldüğünü, تنها yerlerde kol kola gezdiğini gördükçe hırsından kendi kendini yerd. Şimdi bu acıyı ve utancı eskisi kadar duymuyor, kızlarının bu sayede belki iyi birer koca avlayacağını ümit ederek bütün yolsuzluklara göz yumuyordu.”* (s. 79)

Borçlar artmaya başlar, masraflar karşılanamaz olur, israf çoğalır. Bu durumda Emniyet Sandığından 400 lira borç alınır, karşılığında ev rehinne verilir. Alınan bu borç para kısa zamanda tükenir. Önce borçlar ödenir, sonra “*allı pullu yığın yığın ipekliler, yalancı mücevherler, kutu kutu yüz, göz, yanak, dudak, tırnak, saç, diş boyaları, ajurlu çoraplar, ilk yağmurda çarpılıp dağılacak oyuncak gibi potinler alınır. Misafir salonu için birkaç yağlıboya, yastık, mermer heykelcikler, bebekler, sekiz on tane yeni Çarliston ve Tango plağı alınır.*” (s. 86) Tam 11 günde para biter.

İsraf, eğlence, dans partileri, davetler, gezmeler hız kesmeden devam eder. Bu arada Şevket, çalıştığı bankadan para çaldığı için bir buçuk sene için hapse atılır. Ferhunde evi terk eder.

45 yaşlarında zengin zannedilen Suriyeli Abdülvehhap adında bir Arap, Leyla'ya talip olur. Nişanlanırlar. Aile bu zengin damadın kendilerini fukaralıktan kurtaracağına inanır. Bir süre sonra Leyla ile aralarında çıkan bir tartışma yüzünden Abdülvehhap, Leyla'yı bırakıp Necla'ya talip olur. Aile bu teklife karşı çıkar ancak Necla kabul eder. 15 gün içinde Abdülvehhap Necla'yla evlenip onu Suriye'ye götürür. Böylece bir yaprak daha düşer. Evde Leyla ve Ayşe kalır.

Ali Rıza Bağlarbaşı'ndaki evi satar, Dolap sokağında ucuz, küçük bir ev alır. Elinde kalan parayla borçlarını öder.

Necla'dan gelen haberler kötüdür. Kocasını söylediği gibi zengin biri değil, fakir bir adamdır. Karışık işler çevirir. Beyrut'ta tavuk kümesi gibi küçük küçük bir evi vardır. Evde entarili bir kayınbaba, iki karısı ve bir alay çocuk vardır. Necla, ölen üçüncü ortağın 2 çocuğuna bakmak üzere alınmıştır. Babasına yazdığı mektupta: “*Baba dayanamayacağım. Bir yolunu bulursam her şeyi terkeleyerek İstanbul'a kaçacağım. Senin bir lokma ekmeğine razıyım.*” (s. 117) der.

Leyla da çoluk çocuk sahibi bir avukatın metresi olur. Avukat; Leyla için Taksim'de küçük bir daire tutar, orada yaşatır. Ali Rıza Leyla'yı reddeder. Adapazarı'na kızı Fikret'in yanına gider fakat orada kendisine pek iyi muamele edilmez ve 15 gün sonra geri döner. Hastalanır. Hayriye evi kiraya vermiş, Ayşe ile birlikte Leyla'nın Taksim'deki dairesine taşınmışlardır. Ali Rıza'yı da buraya alırlar. Ali Rıza artık ar, namus, ahlak gibi değerleri bırakmış, kendisini akıntıya terk etmiş hâldedir. Son günlerini kızı Leyla'nın âşığı olan evli avukatın tuttuğu bu dairede geçirir.

Yeni Neslin Asrı yani Modern Hayattan Anladıkları:

Romanda bugün de toplumsal bir sorun olarak varlığını koruyan iki temel husus vardır: 1. Haram helal demeden, kısa yoldan çok para kazanma hırsı. 2. Hesap kitap yapmadan, gelir gider dengesi gözetmeden ailenin mahvolmasına sebep olacak derecede israf, eğlence, gösteriş, tüketim hastalığı.

1. Çok Para Kazanma Hırsı: Romanın başlarında 30 yaşlarında, Altın Yaprak Anonim Şirketinden aylığıyla geçinemediğinden dolayı istifa etmiş olan bir genç vardır. Bu genç, eski neslin geleneksel ahlak, namus, dürüstlük, el emeğiyle geçinme, çalıp çırpmana gibi ahlaki ilkelerine karşı, maddi anlamda karşıt bir tavır geliştirir. Bu genç, aslında modern zamanların çok üretim, çok reklam, çok tüketim, çok kazanma ve çok harcama sarmalına sokulan yeni nesilleri temsil ediyor. Bu genç, mensup olduğu kuşağın bu hastalıklı, sakat ve vahim durumunu kendisi üzerinden şöyle dillendirir:

“Yaş otuzu buldu. Sıhhatim, kuvvetim yerinde. Arsız bir tabiatım var. Ne görsem içim çeker. Yiyecek görürüm isterim, elbise görürüm isterim. Karanlık kış akşamları, delik tabanımdan giren çamurun soğuğu ciğerime işlemiş, alacaklı dükkânların önünden geçmeyeyim diye sokakları dolana dolana evime giderken omuz başımdan lüks otomobiller geçer. Bunların içindekilerin bir kısmını tanıyorum. Eğlenmeye, avuç dolusu para yemeye gidiyorlar. İçim şöyle bir burkudur, kendi kendime sorarım: Bunların hepsi benden değerli insanlar mı? Onlar böyle alabildiklerine yaşayıp giderlerken ben niçin köpek gibi sokaklarda sürünüyüm? İsteddiğimi yeyip giymeyeyim? Canımın çektiği bir kadını bir kere koynuma almayayım?” (s. 5-6)

Bu genç, gümrük vurgunları yaparak kısa zamanda emeksizce çok zengin olma çabasındadır. Çok para kazanma yollarını anlatırken aylığıyla geçinen, kendi köşesinde çalışan, belki de kendi hâinden, hayatından memnun olan insanlarda olmayacak birtakım arzular ve isyanlar uyandırır. Bu delikanlıya göre “yeni zaman insanları bu hakikatleri birbirlerinden değil, hayatın, gazetelerin hayat şartları, iktisadi şartlar dediği şeylerden öğreniyorlar” (s. 9). Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra bütün dünyada bir garip uyanıklık olmuştur. Şimdi insanlar, artık eski zamanın insanları değildir. Gözlerin açılması emelleri, hırsları artırdı. Kimse artık kendi hâinden memnun olmuyor. Bu akım sonucunda eski ahlak kurallarının ve ilkelerinin yıkılıp değişmesine imkân yoktur.

2. Lüks, Eğlence ve Gösteriş İçinde Yaşama Arzusu: Yeni nesilde özellikle Avrupalılaştırma hareketlerinden etkilenerek bol para harcayıp giyinme,

eğlenme, kalabalık arasında gösterişli görünme ve eğlence hevesleri artmıştır. Leyla, Necla ve Ferhunde haftada 2 gece arkadaşlarına danslı çay partisi verirler; en aşağı 2-3 gece de başkalarının davetine giderler. Ailelerinin yaşayış tarzlarını beğenmezler; eski, geleneksel bulurlar. Daha canlı, renkli, modern eğlenceli ve lüks yaşantılı bir hayat özlemi çekerler. Yenilik, eğlence ve daha birçok şey isterler. Hoppa, nazlı ve şımarıktırlar ama üretme, çalışma, eldekine kanaat etme; ahlakıyla, namusuyla, onuruyla yaşama düşüncesi yoktur.

Ailesi onları kapalı büyütüştür. Kızlarını sokağa çıkarmamışlar, ağırbaşlı tanınmayan ailelerin kızlarıyla arkadaş olmalarına izin vermemişler. Evde her istediklerini vermişler, çok da sıkı bir terbiye vermemişler. Baba Ali Rıza Bey kızları için: “Çocukları eve kapıyoruz. İstediklerini yedirip giydirmezsek olmaz. Sonra evden, ev hayatından nefret ederler. Keşki elimizden gelse de onları evin içinde daha fazla memnun etmenin yolunu bulsak!” (s. 48) diye düşünür.

Leyla ile Necla'nın tuvaletleri ve diğer lüks harcamaları, aşırı ve gereksiz tüketim masrafları artmaya başlar. Aile bütçesi sarsılır. Leyla ile Necla monden hayatı ilerletirler. Herkesin kızları istedikleri yerlerde, istedikleri insanlarla gezip eğlenirken kendilerinin eve kapatılmalarına itiraz ederler. Yaşadıkları evi cehenneme benzetirler. İnsan içine çıkmak, sosyetelelere girmek, dans etmek isterler.

Anneleri Hayriye, bu uygunsuz toplantılara ve yabancı erkeklerle olan yakın arkadaşlık ilişkilerine “kızlara koca bulmak lazım” diyerek hoşgörülle bakar. Aynı pasif tepkiyi Şevket de: “Baba hayat değişmiş. Emin ol ki bu eğlencelerde zannettiğin kadar korkulacak bir şey yok. Şimdi bütün dünya böyle. Ne yapalım? Çağın gereklerine uymaya mecburuz. Sen başka bir zamanın adamı olduğun için bunların ne kadar tabii ve zaruri olduğunu görmüyorsun.” (s. 67-68) diye tepki verir.

“Eve girip çıkan bir alay erkekler arasında insana benzer tek bir çehre görünmüyordu. Yirmili yaşlarda terbiyesiz, cahil, küstah, mahalle çocuklarıdır. Kimi kumardan, kimi kadından, kimi büyük borsa ve ticaret manevralarından, kimi yediği veya beklediği büyük miraslardan hayret verici bir yüzüzlükle bahseden çeşit çeşit serserilerdir. Yıprak, kokainci, şişkin, ayyaş çehreleri. Sırf gafil kız çocuklarını kandırmak için aileler içine sokulmuş ihtiyar tilkiler.” (s. 71)

Yeni Neslin Asrı Hayatına Zemin Hazırlayan Bir Tip: Hayriye

İyi niyetli, merhametli, çocukları için her türlü fedakârlığa hazır bir annedir. Hatta o kadar ki ahlaksızlıklara, namussuzluklara, fuhşa, hırsızlığa bile sırf çocuklarının maddi anlamda geleceği ve iyiliği için razı olan edilgen bir annedir. Kocasını namus meselesinden dolayı işten ayrılınca ona: “*Ben de senin kadar namuslu bir insanım. Fakat ben senin yerinde olsam çocukların hatırı için buna göz yumardım. Ali Rıza Bey ‘Sen ne dersen de. Onların hatırı için ben her şeye katlanırım. Çünkü ekmezsiz kalırsak onların namusu tehlikeye girer.’* (s. 32) diyecek kadar madde için manevi değerlerden vazgeçebilecek bir kadındır.

Evde Leyla, Necla ve Ferhunde’nin eğlenceleri, danslı çay partileri, gezmeleri, israflı bir şekilde ve ahlaksızca eğlenmeleri haddi aşar. Baba Ali Rıza, bu terbiyesizliklere köpürür ama Hayriye: “*Ne yapalım şimdi böyle geçiyor. Kızlara koca bulmak lazım. Eve kapatılmış bir kıızı bu zamanda kimse arayıp sormuyor. Bu yaptıklarımız sırf onlara hayırlı bir kısmet bulmak için. Çocuklarına hanlar hamamlar mı yaptın? Bırak biçareler de başlarının çarelerine baksınlar.*” (s. 67) diye çıkışır.

Eski Neslin Hayat Felsefesi:

Romanda eski nesli temsil etmek üzere seçilen tip aile reisi Ali Rıza Bey’dir. Büyük kıızı Fikret ve oğlu Şevket de bir ölçüde babalarının hayat felsefesini benimsemişlerdir. Ali Rıza kendi şahsında eski, geleneksel neslin dünya görüşünü, hayat felsefesini, kişilik ve kimlik değerlerini kısaca şöyle özetlemiştir: “*Ben eski bir insanım. İnsanların paradan başka şeylerle de mesut olacaklarına inanarak yaşadım. O kanaatle öleceğim.*” (s. 9)

Ali Rıza olaylara yön veren, etkileyen, belirleyici olan biri değil; tamamen edilgen biridir. Sele kapılan bir saman çöpü gibi hayatın akışına kapılarak yaşayıp gitmiştir. Ailesine hâkim olamamış, söz dinletememiş, âdeta onların dayatmalarına hep boyun eğmiş ve hayatta yenilmiş; ezik, silik, mağlup bir tiptir. Vazifesini yapmakta kusur ederse Allah’ın onu çocuklarında cezalandıracağına inanırdı. Hak, vicdan ve namus adamıdır. Merhametlidir, yumuşak yüzlüdür.

Roman kanalıyla telkin edilmek istenen temel düşünce, bir bakıma romanın başlarında şirketten ayrılan genç bir adamın, Ali Rıza Bey’e söylediği şu sözde saklı: “*Babasınız, çocuklarınız var, paranız yok değil mi? Evlatlarınız ahir ömrünüzde size bir feci yaprak dökümü manzarası seyrettirmekten gayri saadet vermezler.*” (s. 9-10)